

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ՔԱՆՈՒՄԱՐՈՒԹԻՒՆ

Պարսկաստանի համար տարեկան 10 ֆր. և կամ 4 բլ. թղթերով. Եւրոպայի և այլ տեղերի համար տարեկան 20 ֆրանգ. Տնօրէնութիւնն ինք կը վճարէ լրացիրը զրկելու փոստի ծախքը. Բաժնեգրիները կանխիկ կը վճարուին: Վեցամեայ կամ եռամեայ բաժնորդութիւններ ալ կընդունուին, առանց որեւէ յաւելման բաժնեգրին վրայ: Հատով կը ծախուի ամեն տեղ 20 սանթիմ. Նամակ և ծրար պէտք է զրկել հետեւեալ հասցէով. M. Portoukalian, rédacteur du journal Arménia. MARSEILLE (France)

Ե ՏԱՐԻ ԹԻՒ 21

1889 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18 (Հ.Տ.)

ՁՈՐԵՔԵԱՐԹԻ

Կը հրատարակուի Ղ. և Շրթ. օրեր

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւններն: Պարտաւոր չէ վերագրածունել հրատարակուած ձեռագիրներն: Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով: Ծանուցման 1 միջակ գիրը 1 սանդիմ կարծէ: 1 գլխագիրը 2 սանդիմ:

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la Rédaction (Rue Vacon, 50)

ՀԱՅՈՑ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻՈՒԹԻՒՆ

==

ՆՊԱՏԱԿ ԵՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

(Քաղուած կանոնագրէն)

«Հայոց Հայրենասիրական Միութեան» նպատակն է աշխատել վարչական բարենորոգումներ մտցունելու թիւրքահայաստանի մէջ, Հայ Ժողովրդի տեղական պետքերին համեմատ: Հայ Ժողովրդի ցանկութիւնն է իրաւունք տալ աշխատել ինքզինք կառավարելու որով միայն պիտի կրնան վերնալ այն հարստահարութիւններ որոնք այսօր Հայաստանի թշուառութեան և աւերակ դառնալուն պատճառ կը լինին:

«Հայոց Հայրենասիրական Միութեան» իւր նպատակ իրագործելու համար իւր կարողութեան չափով կը գործադրէ ամեն յարմար եղած միջոցներն, Ժամանակի պահանջներին համեմատ կաշխատի ներքին ոյժ գոյացունել Ազգին մէջ իւր ազատութեան համար, հրատարակութիւններ կանէ, դիմումներ կանէ որոց որ պէտք է և նւթապէս ու բարոյապէս կը քաջալերէ անոնց որոնք անձնուիրութեամբ կաշխատին հայրենիքի ազատութեան գործին:

Միութիւնը կունենայ իրեն բերան եղող լրագիր որ, բացի զանազան լուրեր տալէ իրեն լրագիր, կը հաղորդէ ընդհանրութեան ինչ որ Միութիւնը ուղէ հաղորդել, տեղեկութիւններ կուտայ Հայաստանի և տարբանակ Հայերի գրութեան վրայ և կը ծառայէ հայրենասիրական եռանդը արթնարթելու Հայերին մէջ: *

Ծանօթ. «Հայոց Հայրենասիրական Միութեան» անդամակցիլ կամ թղթակցիլ ուղղութեան պէտք է դիմեն հետեւեալ հասցէին:

M. Portoukalian
(FRANCE) Marseille

* Հայոց Հայրենասիրական Միութիւնը կը նպատակէ Արմենիա լրագրի հրատարակման:

ՔՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նամակ թիւքիսեան (Կ. Պօլիս). — Sopp. Մ. Ս. Գաբրիէլեանի ատենախօսութիւնն Նիւ Եորքի մէջ. — Հայեր ի թիւքիսեան. — Հայեր ի Պօլսիս. — Կիւլիսեանի լուսանկարի մասին. — Արեւելեան նամակագիր (նամակ Կ. Պօլսի). — Հաղորդակցութեան ձանապարհներ Պարսկաստանի մէջ. — Արտասանման լուրեր. — Վրիպակ. — Ծանուցումներ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒԻՐԳԻՒՄԻՆ

Կ. Պօլիս, 21 հոկտ. 1889

Նոյեմբերի սկիզբները՝ Գերմանիոյ Կայսեր Կ. Պօլիս այցելելուն առթիւ Սուլթանը իրատէ մը հանելով հրամայած է պատրաստութիւններ տեսնել արժանապէս ընդունելու համար Նորին կայսերական Վեհափառութիւնը. ուստի թաղապետութեան պատուէրներ եղած են որ Վիլհելմ Կայսեր անցնելիք ճանապարհները բարեկարգ և մաքուր վիճակի մը մէջ դնեն: Այս պատճառով թաղապետութեան պաշտօնեայք մեծ գործունէութեան և շարժման մէջ կերելին. մասնաւորապէս յատուկ եղող տանց և խանութներու տէրերուն և վարձակալներուն խստիւ հրամայած են իրենց շէնքեր և տնտեսիւնները անմիջապէս աւելցնել, և ի հարկէ ամեն անոնք որ նորոգութիւններ ընելու կարող են, կառավարութեան սպառնալիքներէն վախնալով, սկսած են նորոգութեանց: Իսկ անոնք որ իրենց աղքատութեամբ պատճառաւ կը յայտնեն պաշտօնէից որ ոչ թէ նորոգութիւններ ընել ալ կտրած ապակի մը անգամ անցունելու անկարող են, ամեն սպառնալեաց և խնդրանքներէն կենթարկուին:

Մէկ քանի օր առաջ Ղալաթիա յէն գէպի երկրորդ քաղաքի տանող մեծ պողոտայէն անցած պահուս պատահեցայ տանի մօտ գործաւորներու որոնք բաձ և բրիչ ձեռքերն առած կը հետեւէին թաղապետութեան պաշտօնէի մը: Յիշեալ պաշտօնէային հաստատակց յատուկ բնակարանները և կրպակները մի առ մի աչքէ անցունելով, իրեն յարմար տեսածներուն խստիւ հրամաններ կարձակէր որ անյապաղ և անմիջապէս ձեռնարկեն նորոգութեանց, առանց ի նկատ առնելու շէնքերու տիրոջ կամ վարձակալներու կարողութիւն:

ները: Խանութպաններէ մին որ նորոգութիւն ընելու անկարող ըլլալը կը յայտնէր, 25 դրուչ տուգանքի ենթարկուեցաւ և միանգամայն հրաման տրուեցաւ գործաւորաց, որ խանութիւն խարխուլ երեւցած տեղերը վար առնեն. հրամանը անմիջապէս գործադրուեցաւ: Մի ուրիշը գաւառացի Հայ մ'էր որ խեղճ դեռ այն օրը իւր հայրենեաց մէջ ընտանեացը թրքաց կողմէ կրած հալածանաց ազդեցութիւններէն զոքարուած և անհոգ թշուառութեանց գէթ դրամական օգնութիւն ընելու միջոցներուն վրայ կը խորհէր, ահա թաղապետութեան պաշտօնեային իւր գործաւորներով հրոսակաց խմբի պէս խեղճ Հայուն խանութը կը պաշարեն և նախ խեղճին տակաւին տարի մը առաջ երեք ոսկի ծախքով շինել տրուած վարագոյրը (թէնթէ) կը բլրակոտեն առարկելով թէ հինցած է և յետոյ կը հրամայեն անմիջապէս նորոգել և ներկել խանութը, ըսելով թէ «Հէ՛ կեաւումներ, սեղի գէ՛մ ամեն ատեն Եւրոպայի կեաւումներուն կը գանգատիք, հիմա ալ անոնց լաւ ընդունելու կերպը գիտցէք, և եթէ մինչեւ վաղը նորոգութեան չի ձեռնարկեալ, նախ 25 դրուչ տուգանք կառնենք և ապա շինութիւնները կառավարութեան կողմէ կատարուելով քեզէ ալ կրկինը կը պահանջուի»: Այս ըսելով հեռացաւ:

Ահա այսպէս Վիլհելմ Կայսեր Կ. Պօլիս այցելելն ալ փորձանք մ'եղած է այժմ մեր գլխին զի թրքաց ձեռքը առիթ մը դարձաւ այսպիսի հարստատէրութիւններ ընելու նոյն իսկ մայրաքաղաքիս մէջ:

ՏՕՔԹ. Մ. Ս. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ
ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ԵՕՐԻ ՄԵՋ

Սիրելի Հայրենակիցք իմ, Հետեւեալ ահա համակրալից և խրատալից պատասխանն զոր մեր շնորհակալութեանց նամակին տուած է պատուական և հայասէր ազնիւ ճէյմս Պրայս: Տիար ճէյմս Պրայս 1878էն ի վեր իւր ջատագովութեամբ մեր գաղտնի հանդիսացած է արժանի մեր ջերմ երախտագրութեան (բուն ծախահարութիւնք): Այդ մարդաւէր

քաղաքագիտի օրինակին հետեւող մեծ անձնաւորութիւնք այժմ լեզէն են: Ոչ միայն դիւանագիտական շրջանակաց ալ Հանրային կարծեաց առջեւ այժմ ելած է Հայկական խնդիրն: Յորմէ հետէ Հայ անունն մուտ գտած էր Պէրլինի դաշնագրին մէջ, երբեք տարբեր տարբեր երկիրներու մէջ այնքան խօսուած չէր Հայոց վերայ օրքան այժմ կը խօսուի: Վեցամիս է մանաւանդ որ Հայկական խնդիրն կը հնչէ քաղաքակիրթ աշխարհի մէկ ծայրէն ցմիւսն: Եւրոպոյ և յԱմերիկա մամուլն հազարաւոր էջեր նուիրեց այդ խնդրոյ (1): Արմենիա, Հայ յեղափոխական լրագրաց պարագլուխ, արդէն բոլորովին այդ խնդրոյ նուիրեալ թերթ մ'էր տարիներէ ի վեր, բայց այս տարի միայն տեսանք օտար թերթ մի, Լօստրայի Տէյլի Նիւզը, որ լրջօրէն ձեռք առաւ Հայկական խնդիրն և ահագին զօրութեամբ կը մաքառի ի նպատակ մեր անդադար: Բարեկամք, այդ թերթ բերանն է այսօր աշխարհի վերայ շրջաւոր մարդոց քան զամենայն մեծագունին — Մը. Կլաւտսթընի (որոտագոյ ծախահարութիւնք):

Արդէն պատմած եմ ձեզ թէ ինչ հզօր բողոքներ բարձրացուցած է ուղեւորագետք ի նպատակ մեր դատի: Նա կը վարդապետէ թէ թրքական զեղծ վարչութեան դէմ ելնել առաքինութիւն է, իսկ զայն թողալով ոճիր է: Նաեւ թէ՛ Բարձրագոյն Դուռն ոչ փաստիւ ալ փայտիւ միայն կրնայ շարժիլ իւր պարտականութիւն կատարելու: Պէտք է կարդացած լինիք այն նամակ և հարստահարութեան վերայ այն տեղեկագիրը զոր ազնիւ Կլաւտսթըն, մի քանի շաբաթ առաջ, հրատարակեց Տէյլի Նիւզի մէջ: Նորատորագրութեան տակ հրատարակեալ այդ գրութեան, իբր ահագին տպատակ, ցնցեց Բ. Դրան յամառ գլուխն: Ռուսական թերթեր այդ նամակ արտատպեցին հանգերձ խմբագրականօք, և Տէյլի Նիւզ շարունակեց հրացայտ հրահանգներ թելադրել անգլիական

(1) Այդ մի հզօր ապացոյց է թէ երբ Հայեր սկսին շարժիլ Հայաստանի մէջ (Գուրգոյրգեանի դէպքը, Մեղինների ցոյցերն և այլն), Եւրոպայի ալ կը ստիպուի մինչեւ մի աստիճան զբաղիլ Հայերով:

կառավարութեան: Թեւեղութեան որ
կիրարկուի տուրքն դադարեցունեն, որ
կիրարկուի գաղանգիրն պատճառի, վեր-
ջապէս ըստեցաւ որ անգլիական նա-
ւատորմ մի զրկուի ի ծարտանէլ և
զինուորական զօրութեան ներկայու-
թեամբ բուռն ճնշում գործուի Դրան
վերայ: Այս առաջարկութիւնք մտան
Թրքին սկանչն գնդակի փափկու-
թեամբ, և նա զգաց բան մ'ընելու
քաղաքական հարկն, ոչ որպէս զի Հայք
իրական բարեկարգութիւն վայելեն
այլ որպէս զի Կլառնութիւն և իւր ձայ-
նակիցք լռեն:

Բայց չլռեցին և չպիտի լռեն նոքա:
Թրքական պատեր խոստմունք կորու-
սած են իրենց թմրեցուցիչ ազդեցու-
թիւն: Բողոքողք գիտեն թէ Թուրքն
մտադիր չէ բան մ'ընել այլ կը նկրտի
կեղծ շարժումներով խաբել այն քա-
ղաքական աշխարհ որ այժմ քաջ գի-
տէ թէ Բ. Դուռ կոչուածն կեղծեաց
գործարան մ'է, և թէ անկէ դուրս
եկող արտագրութիւն մի որքան և
փայլուն լինի, դարձեալ ոսկի չկրնար
լինիլ: Մեք գիտեմք թէ Թուրք վար-
չութիւնն բացարձակապէս անկարող է
իւր հայտնեաց քաղաքականութիւն
փոխել և ուր իցէ մեծ կամ փոքր
բարեկարգութիւն իրագործել Հայաս-
տանի մէջ: Թուրք կառավարութիւնն
զայդ ընելու այնպէս անկարող է որ-
պէս սողունն անկարող է թռչելու և
որպէս սեւամորթն անկարող է իւր
մորթ սպիտակ գործելու: Անցեալն
գլխաւորաբար կարի առատ ապա-
ցոյցներ կրնալ մեզ այս մասին: Եւ
այսօր իսկ, երբ բովանդակ քաղա-
քակիրթ աշխարհ սոսկմամբ բերանա-
բաց մնացած է ի լուր թրքական խժ-
գութեանց, ինչ կընէ Թուրքն: Ա-
պուշ յամառութեամբ և անողորմ
լեռանդութեամբ կը շարունակէ հա-
րստահարել: Վարդենիս գիւղն յար-
ձակում կը կրէ: Պօլսի մէջ հայ պա-
տանի մի ինն օր բանտարկութիւն կը
կրէ վասն զի «Հայաստան» թերթն
իւր գրպանի մէջ գտնուած է: Պօլ-
սէն գէպի վան յիշալ ժամագիրքերն
իսկ բանտարկուած կը մնան Կարնոյ
մէջ, վասն զի «Հեթանոս» և այլ ինչ
ինչ բառեր կը գտնուին եղբր այդ
գրոց մէջ: Յերիզա հայ երեւելեաց
աներն կը խուզարկուին, և Եփէթէթ
փաշա, նշանաւոր հայատեաց և Սուլ-
թանին նախամեծարեալ խորհրդա-
տուն ի մասին Հայկական խնդրոյ,
անցեալ օր յայտարարած է գինով
վիճակին մէջ թէ, եթէ Հայք ապըս-
տամբական շարժում մի կազմաւորեն,
բոլոր երկրին այլ և այլ կողմերը զե-
տեղուած Թուրք զուգեբն հանգերձ
Թուրք և քուրդ հասարակու-
թեամբ, պիտի քաջ դաս մի տան
Հայոց, որ ըսել է մեծաքանակ և
ընդհանուր շարժումն Հայոց: Դիտէք
նաեւ թէ աւաղակապետ Մուսա պէկ,
որ ի լուր Սուլթան Համիտի անուան
իսկ պարտ էր սարսափել ցծուծ ոս-
կերացն, կը վայելէ նորին Վեհափա-
ռութեան հովանին և իշխանաբար կը
զբօնու Օսմանեան մայրաքաղաքին

մէջ: Եւ է՛ր այնպէս չընէ Մուսա որ
բարեպաշտ և բազմարդին հպատակ
մ'է Վեհապետին: Սուլթան Համիտ,
մայիս 19ին տեսակցութեան մէջ ընդ-
անդիական դեսպան Սըր Ուիլյամ
Հուայթի, յայտարարած էր թէ «Մու-
սա պէկի գէմ եղած գանգառք «բը-
նաւ երբէք հաւատարի չեն» վասն զի
«նմա ընծայուած արարք բոլորովին
հակառակ են Միւսիւլման բնաւորու-
թեան և սովորութեան» Այս պատ-
մուած է Պիլ-Պուքին մէջ, և ճշգը-
րիտ գաղափար մի կուտայ տրամա-
բանութեան այն եղանակաց մասին
որովք Տաճկաստանի Վեհապետն կը
խորհի և կը դատէ:

Միւսպէս լինելով Սուլթանի տրա-
մարանութիւնն և այնպէս Դրան տը-
րամադրութիւնն, չպիտի դադարին
քաղաքակրթութեան բարեկամք ճըն-
շում գործածելէ ինպատ Հայկական
խնդրոյ: Վերջին լուր մը կը ծանու-
ցանէ մեզ թէ «Միջազգային իրաւա-
խոհութեան և խաղաղութեան ընկե-
րակցութիւն» կոչուած այն մեծահոգի
ընկերութիւնն նամակ մ'ուղղելով առ
Հորտ Սալզպլերի, յայտնած է թէ
անգլիական կառավարութեան անկէ
ազդու նախաձեռնութիւն, և կըթե-
լադէ որ անգլիացի պաշտօնակալաց
առաջնորդութեան ներքեւ զինուո-
րութիւն մը կազմուի Հայաստանի Հա-
յերէն, երկրին ազգուսպէս պաշտ-
պանելու համար: Ինչպէս կը հասկը-
նաք, այսպիսի ժանտառնքի մի կազ-
մաւորութիւնն միշտ մի պիտի լինի
դէպի նպատակն Հայկական ինքնօրի-
նութեան, այսինքն ապահովապէս
գնել զՀայաստան ինքնօրէն լինելու
ուղղութեան մէջ: Ոչ ինչ նուազ քան
զայդ կրնայ այսուհետեւ գոհ ընել զմեզ:
Եթէ լսենք թէ բարեպաշտ Մուսա
աքսորուած կամ կախուած է, թէ
բանտարկեալ և աքսորեալ Հայք ա-
զատութիւն գտած են, այդու և այդ-
պիսի բաներով չպիտի համոզուինք
լռել: Դիտեմք թէ ցորչափ Տաճիկ
իշխանութեան ներքեւ մնամք, մեր
բաժին պիտի լինի զուր տանջանք և
անօգուտ վաստակ, աղքատութիւն,
անպատուութիւն և ստորնութիւն,
կամ, մի միայն բաւով ըսելով — գե-
րութիւն: Այո՛, գերի եմք մեք,
Հայեր, կը տեսնեմք մեր զլծանք
և այժմ կը գգամք թէ հարկ է և ժամ
է վախճան տալ այս դառն և անարգ
գերութեան: Բա՛ւ են անցեալ հինգ
հարիւր տարիներն:

Ինչ է այս: Կաշխատինք, կաշ-
խատինք չարաչար և շարունակ, բայց
մեր երեսաց քրտամբք իսկ մեզ հաց
ուտել չեն թողուր: Գուրգն իւր սը-
րով, Չէրքէզն իւր դանակով, Թուրքն
իւր բանտերով կը վախցունեն զմեզ
ու կը կողոպտեն: Գերի՛ եմք, Հա-
յեր, գերի՛, ո՛հ, գերի՛:

Ոչխար և արջաւ կը սնուցանեմք,
ձի ու շորի կը հասցունեմք, կը սեր-
մանենք ու կը հնձենք, կը վաճա-
ռենք ու կը դնենք, կը հաշուենք ու
կը շահնք գրամ, ո՛չ մեզ համար, ո՛չ,
այլ մեր տէրերուն համար: Գերի՛

եմք, Հայեր, գերի՛, ո՛հ, գերի՛:
Մեզ համար ոչ ինչ ունիմք, ո՛չ բա-
զուկ, ո՛չ սրունք, ո՛չ գլուխ, ո՛չ
սիրտ: Մեր արիւն և աւիւն, մեր
ուշ և ուրուշ, մեր մարմին ու հոգի
նորա են, Վեհապետին ու նորա կը-
րօնակցացն են: Եւ նոքա կը կարտեն
զմեզ որպէս թէ խնձոր ու տանձ լի-
նէինք: Գերի՛ եմք, Հայեր, գերի՛,
ո՛հ, գերի՛:

Այն Թուրք ցեղ որ զինու զօրու-
թեամբ առած է մեր երկիր, կը նը-
կատէ զմեզ երկրին մէջ գտնուող մի
տեսակ կենդանի իւր ծառայութեան
համար, և կը դործածէ զմեզ իբր
այնպիսի: Յորչափ Թուրքն մնայ մահ-
մէտական, չպիտի համոզուի թէ Հայքս
ալ մարդ եմք և ունիմք մարդկային
իրաւունք իրենց հաւատար, և պիտի
վարէ զմեզ իբրեւ զձի և զշորի: Ինչ
կըսեմ: Թուրքն կը յարգէ փողոցի
չներն, հովին կը չափէ տկար ոչ-
խարներն, ջորեպանն կը գիրցունէ իր
գրաստներ, բայց մեր տէրն, Թուրքն,
զմեզ քան զչուն նուազ կը յարգէ, և
գոհ չլինելով մեզնէ մեր կաթամբ և
բրդով կը չարչարէ, կը խածատէ և
կը մորթէ զմեզ, և մեք, ո՛հ, և մեք
հովիւ կը կոչեմք զգայն որ կը փա-
րատէ զմեզ, բարեխնամ պետ կան-
ուանեմք զայն որ մեր մեծագոյն հա-
րստահարչն է, օրհնութիւններ կը
կարգամք այն անուան որ մեզ անի-
ծից տակ կը թաղէ, կը համբուրեմք
այն բազուկներ որք զմեզ կը խղեն
չնչապառ և ծունր կը դնեմք նորա
առջև որ բարբառոսաբար կը կոխտէ
զմեզ: Գերի՛ եմք, Հայեր, և ստորին
ենս քան զգերի՛:

Հայաստանի մէջ բնակող մեր եղ-
բարք եւս առաւել կամ նուազ գի-
տակից են այժմ իրենց գերութեան:
Այս գիտակցութիւնն նոր և բարե-
գուշակ երեւոյթ մ'էր մեր գերեկ-
ցաց մէջ: Եթէ քաղաքակիրթ պե-
տութիւնք ամենայն միաբանէին զՀա-
յաստան ինքնավարութեամբ օժտե-
լու, ի զուր պիտի միաբանէին եթէ
մեք Հայքս ազատութեան և հայրեն-
եաց սիրով չբորբոքէինք: Ուստի մը-
խիթարութիւն, զի այն ներքին յե-
ղափոխութիւն որ անհրաժեշտ պայ-
մանն ու ծնիչն է արտաքին յեղափո-
խութեան, բաւական յառաջ գնացած
է շնորհիւ Խրիմեանի նման առաջնոր-
դաց և Փորթուգալեանի նման ու-
սուցչաց: (Մափահարութիւնք):

Պիտի հարցնէք թէ ե՛րբ և ի՞նչ-
պէս ներքին յեղափոխութիւնն պիտի
թարգմանուի արտաքին յեղափո-
խութեան: Կը պատասխանեմ թէ
պէտք է յեղափոխական պայթումն
տեղի ունենայ մեր հայրենեաց մէջ
առանց այլ եւս շատ յապաղելու:
Դիտեցէք որ երկաթուղին իւր ճիւղեր
գէպի Փոքր Ասիա կը տարածէ, և
երկաթուղոյն հետ Եւրոպացի գաղ-
թականն ու եւրոպական շահերն կը
տարածուին անդ: Չայս տեսնելով
Ռուսիա անհամբերութիւն կը գգայ
իւր աշխարհակալական ծրագիր Հա-
յաստանի և Փոքր Ասիոյ մասին ի-

րագործել մօտաւոր առթիւ: Կը դո-
ղամ ես, ե՛րբարք, երբ կը մտածեմ
թէ Ռուսական նոր աշխարհակալու-
թիւն մի կրնայ նոյն իսկ մէկ տարիէն
կարգալ մեր ազգային կորստեան ան-
դառնալի դատաւճիռն:

Ուրեմն պէտք է որ պատրաստ
լինիմք զինեալ յարութիւն մ'ընել Հա-
յաստանի մէջ ե՛րբ և հնչէ վերջին
պատահութեան ահաւոր զանգալն,
այսինքն երբ և Թուրք-Ռուսական
ընդհարում մի սկսի: Գոնէ այդ ժա-
մանակ, եթէ ոչ աւելի առաջ: Եւ
գիտէք թէ այդ ընդհարման ժամն
կրնայ յանկարծ և շուտով հնչել, թէ և
կրնայ տարիներով ալ յապաղիլ: Ուս-
տի մեզ պարտ է պատրաստ լինիլ
ամենայն պատահականութեան:

Սակայն վասնայ, Մշոյ և Բաղէշի
Հայք կարող են ոտքի ելնել: Կը պա-
տասխանեմ — Ո՛չ, կարող չեն եթէ
մնան առանց ձեռնտուութեան:

Ուստի պարտիմք երկու բան ը-
նել: Մէկ կողմէն հնարել տալ այդ
ներքին գաւառաց բարոյական ոյժ,
կարող և իմաստուն առաջնորդու-
թիւն: Խորհող գլուխներ բաժնուած
են ժողովրդէն և բուն Հայաստան
այժմ կրնայ նկատուիլ իբր գլխատեալ
մարմին մի: Այս ողբալի անջատման
դարման գտնել պէտք է: Միւս կող-
ման պարտիմք եւրոպայի և Ամերի-
կայի Հայ գաղթականքս փութով
պատրաստել կիրթ բանակ մի կամա-
ւորաց, թէեւ չլինի մեծ:

Հոս կան այժմ երեսուն Հայեր,
որ անցեալ հինգշաբթի երեկոյ սկսան
զինուորական կրթութիւն առնուլ:
Սովեցան նոքա զինուորի նման կանգ-
նել, ուղիղ և բարձր ի գլուխ: Կըսեմ
Ձեզ թէ սոցա թիւ շուտով պիտի
հասնի հարիւրի, և հարիւր Հայեր,
նիւ Եփրատի և շրջակայից Հայերէն,
պիտի սովորին զինուորի պէս կանգնիլ,
զինուորի պէս յարձակիլ, և զինուորի
պէս զարնել: (Մափահարութիւնք):

Երբ մարդ զարնել գիտէ, փա-
փաք կը զգայ զարնելու: Այս օրէնք
է: Առողջ անդամն և գործարանն
պաշտօն վարել կուզէ: Կայտառ տը-
ղայն կը շարժի: Եւ երբ Հայք զին-
ւորութեան մէջ բաւական կրթութիւն,
պիտի սկսին ըսել — երթանք, եր-
թանք մեր սուրներն ու հրացաններ
գործածել հայրենեաց մէջ ու հայ-
րենեաց համար: (Մափահարութիւնք):
Եւ երբ հարիւր Հայեր զայս բռն յԱ-
մերիկա, ճիշդ այդ ազգակալ պիտի
ոտքի հանէ բիւր Հայ զինուորներ այլ
և այլ երկրաց գաղթական Հայերէն:
Եւ երբ Հայաստանի Հայք լռեն այն
վեհ ողջոյն զոր աշխարհի չորս ծայ-
րերէն միաբան վազող Հայ զինուորք
պիտի տան, պիտի զգան հայրենա-
սիրութեան վսեմ և անդիմադրելի
աւելան ու դիւցազնաբար պիտի սկսին
մարտնչիլ: Այդ Հայ բանակի մէջ Ա2
տարեկան Հայ զինուորներ, զինեալ
աղջիկներ և վարդապետներ պիտի
գտնուին, և աշխարհ սքանչանօք
պիտի գիտէ անօրինակ մի բանակ:
(Մափահարութիւնք):

Կը դ-
տածեմ
կալու-
տարին
ան ան-
տարտ
նել Հ-
վերջին
նգալն
ւսական
դ- ժա-
մը: Եւ
ժամն
Թէեւ
Ուս-
լինել

Եւ սուրբ ձայն մի պիտի որոտայ
Մասեաց գաղաթէն և ըսէ Հայ բա-
նակին —
Ձարկ աւերեալ աւանաց և քանդ-
եալ քաղաքացի համար: (Ծափահա-
րութիւնք):
Ձարկ կողոպտեալ վանօրէից և
պղծեալ եկեղեցեաց համար:
Ձարկ առեւանգեալ աղջկանց և
բռնաբարեալ հարսանց համար:
Ձարկ պատուոյ, խղճի, աղատու-
թեան և մարդկութեան մեծ դատին
համար, ՁԱՐԿ Կ:
(Որոտաթուղ և երկարատեւ ծա-
փահարութիւնք:)
Մ. Ս. ԳԱՐԻԲԵԼԵԱՆ

ՀԱՅԵՐ Ի ԹԻԻՐԻՔԻՈՒ

Կ. Պօլսէն մեղ հասած լուրերը շատ
տխուր կը ներկայացունեն այն 30ի
չափ Մշեցիներին վիճակը որոնք Կ.
Պօլս եկած էին Մուսա պէյի դէմ
բողոքելու համար: Յետին խղճու-
թեան մէջ կը տառապին և արդէն
իրենցմէ մի քանին հիւանդ պառկած
են: Պատրիարքարան անկարող կը
ներկայանայ ատոնց նիւթական օգ-
նութիւններ հասցունելու և իրենց
թշուառութիւններ սփոխելու: Կիւ-
լիւղար, Մուսա պէյի դէմ գլխաւոր
բողոքող հերոսներն են, թշուառ և
յուսահատ, իրեն վերջին ապաստան
գտած է Ս. Փրկչեան հիւանդանոցը:
Եկած նամակները շատ սրտաճմիրկ են.
մարդ որ մէկը ողբայ, թիւրքերի
բարբարոսութիւնը թէ մերկներին
անսիրտ անտարբերութիւնը, թրքա-
հաճոյ վարմունքը և կամ թէ հայ
ժողովրդի իբր թէ հասկացող և ձե-
ռնհաս գաղաղակներ անընդունակ
լինելը՝ գործաւոր փորձառութիւննե-
րէն խրատ առնելու համար: . . .

— Նախնեան Արթ. Պօղոս ձե-
րունազարդ վարդապետը դեռ կը
հեծէ Կ. Պօլսի կեդրոնական բանտին
մէջ, նիւթապէս ու բարոյապէս ան-
մխիթար դրութեան մէջ: Մի քանի
երիտասարդներ իրենց մէջ դրած հան-
դանակներով զրկած են բանտարկուած
հայ եկեղեցականին, մի քիչ մխիթա-
րած լինելու համար: Այդ երիտա-
սարդներ ցաւելով կը խօսին պատրի-
արքարանի մի քանի պաշտօնեայնե-
րին նոյն խօս աղ- հանդանակութեան
մասին ցոյց տուած անտարբեր վար-
մունքին վրայ:

— Վանէն կը հաղորդեն թէ Վանու
Գէորգ պէյ Գալճեան սեպտ. 23/7
հօկտի երկուշաբթի օր մեռեր է 86
տարեկան հասակին մէջ: Գէորգ պէյ
արդէն վերջին ժամանակներ այնչափ
ձեռնարկած և տկարացած էր որ հա-
զիւ թէ տունէն դուրս կենէր: Վանի
հայազգի նախկին անուանի պէյերէն
Սահակ պէյի, Շարան պէյի և այլնի
ժամանակակիցներէն մնացած էր միայն
Գէորգ պէյ: Գէորգ պէյ կը թողու-
մի միակ որդի որ է Յարութիւն է-
ֆէնաի Գալճեան և եղբորորդիներ
որոնք կը սիրեն քաջաբեր հանգիստ
նալ նոր երիտասարդութեան:

— Բ. Դուռը Ծաթիֆի և Դոնեաի
Իպրատ գաւառակի հրդեհներէն վը-
նասուող թիւրքերին օգնելու համար
25,000 դրուչի առմասկ զրկած է մեր
ազգային պատրիարքարան և խնդրեր
է որ այդ առմասկներ հայերին մէջ
բաժնելով ստակները զրկեն նպաստա-
մատոյց Յանձնաժողովին որ Քաղա-
քապետութեան պաշտօնատան մէջ
կազմուած է:

Կերեւի թէ Բ. Դուռը այդ հը-
նարք գտած է Սուլթանէն մեր պատ-
րիարքարան նուէր զրկուած 1000 ոս-
կին կամաց կամաց քակելու, խեղճ
Սըրգեան Պատրիարքին այդ նուէրի
առթով եկեղեցիներին մէջ կատա-
րել տուած գոհարանական աղօթք-
ներն ձրիապէս վայելելով:

— Դեր. Խորէն եպիսկոպոս Լու-
սինեան տանկի հիւանդութենէն բըռ-
նուեր է որ շատ տարածուած է այժմ
Կ. Պօլսի մէջ: Ինչպէս յայտնի է,
տանկը փոխադրական սաստիկ մի
տենդ է որ թէեւ մահացու չէ, բայց
մի քանի օր սաստիկ նեղութիւն
պատճառելէ յետոյ կանցնի:

ՀԱՅԵՐ Ի ՊՈԼԿԱՐՈՒՈՒ

Վառնաէն մեղ կը հաղորդեն այն-
տեղի հայ վաճառականներէն Տիար
Ռուբէն Մ. Մանուկեանի մահուան
գոյժը, 28 տարեկան հասակին մէջ,
Մեծ. Մանուկեան իւր ակարութիւն
գարմանելու համար 4-5 ամի չափ
ճանապարհորդութիւններ արած էր
Եւրոպա և վերջերս վերադարձած էր
Վառնա ուր 2-3 օր հիւանդ պառ-
կելէ յետոյ իւր մահկանացու կնքած
է հօկտ. 4/16ին: Հանգուցեալ երի-
տասարդը տեղեակ էր մի քանի լե-
զուններ, պատուաւոր դիրք ունե-
ցած էր Վառնաի հայ գաղթականու-
թեան մէջ և սիրելի եղած էր ամե-
նին որի ապացոյցն էր խուռն բաղ-
մութեան ներկայութիւնն իր յուղար-
կաւորութեան հանգիսին: Չանպաշտ
կողմերէ զրկուելու են հանգուցեալի
յիշատակին նուիրուած ծաղիկայ պը-
սակներ և աղբային վարժարանի
պաշտօնեայններէն Տիարք Զ. Մարեան
և Սիրաք Մարգարեան դամբանական
ճառեր խօսած են:

Կիւլիպարի լուսանկարի մասին

Արմէնիայի խմբագրատունը գտնը-
ւած Կիւլիպարի լուսանկար պատկեր-
ներն սպառուած են այժմ բոլորովին
և ինչպէս կը տեսնուի Արմէնիայի չոր-
րորդ երեսը, անոր ծանուցումն ալ
վերուցած ենք մի քանի շաբաթէ ի
վեր: Ուստի չպիտի կրնանք գոհա-
ցում տալ այսուհետեւ անոնցմէ ու-
ղորներին: Երբ նորէն ունենանք, այն
ատեն ծանուցումը կը դնենք դարձեալ
Արմէնիայի մէջ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Le Sémaphore de Marseille լրա-
գրին մէջ կը կարդանք հետեւեալ
թղթակցութիւնը:

Կ. Պօլս, 22 հօկտ. 1889
Ստիպուած եմ դարձեալ գրել ձեզ
Վիլհէլմ կայսրի Կ. Պօլս այցելելուն վը-
րայ որ այս տարու նշանաւոր դէպքն է:
Մի քանի օրէ ի վեր այստեղ բոլոր խօ-
սակցութիւններ միակ առարկայն է այդ
և բոլոր վարչական ճիւղերին մէջ պատ-
րաստութեան մի իրարանցում կայ:
Յայտնապէս կը տեսնուի քաղաքին մէջ
որ մի արտակարգ բանի համար պատ-
րաստութիւն կը լինի: Բանտները զբաղած
են փողոցներին մէջ խարխալած քարայա-
տակները նորոգելու և անոնց փոսերը ա-
ւազով և խճուքարներով լեցունելու: Հա-
րիւրաւոր դերձակներ կաշխատին նորո-
գել 30,000 զօրքերի նշանազդեստներն
որոնք պատիւ պիտի ունենան զօրահան-
դէս անելով անցնիլ Ալմանիայի կայսրին
առջեւ: Նոյնպէս կը նորոգուին պալա-
տի պաշտօնեայնների զգեստներն որոցմէ
80ի չափը ոսկեթել բանուած նշանա-
զգեստներ պիտի ունենան, ամեն մէկը
1500 ֆրանք արժողութեամբ, որպէս զի
կարենան հաճելի կերպարանքով և շնորհ-
քով ներկայանալ իրենց Վեհապետի Օ-
գոստափառ հիւրին առջեւ:

Մովսիսի նախարարութիւնը յաջողե-
ցաւ ճանրորութեան համար պատուա-
տել չորս զբաղաւոր կրկնայարկ նաւեր
(frigate) և կայսերական երկու զբոսա-
նաւեր, «Սուլթանիէ» և «Սթամպուլ»
որոնք ամենքը մէկէն պիտի երթան մին-
չեւ Թէնէտոս կղզին, սպասելու համար
այնտեղ ալմանական նաւատորմին:
«Սուլթանիէ» զբոսանաւը որի մէջ պիտի
գտնուի Մեծ Նպարքը, արտաքին գոր-
ծերի, պատերազմական և ծովային նա-
խարարները, արարողապետ փաշան և
չորս մարաթախներ, մի քիչ ծանրաշարժ
շողէնու է, բայց մէջը շատ չքեղ և ակ-
նախադ կերպով զարդարուած է: 1864ին
Խորիլը ընծայած է զայն Սուլթան Ապա-
լիւ-Աղիզին և հազու 10 անգամ գոր-
ծածուած է այդ շողէնու: Այժմ զայն
նորոգած, յարգարած և երեքտրական
լուսով լուսաւորած են: «Սթամպուլ»-ի
մէջ որ «Սուլթանիէ»-ի հետ պիտի երթայ,
պիտի գտնուին ալմանիացի բարձրաստի-
ճան բոլոր պաշտօնատարներն որոնք թիւր
քիայ ծառայութեան մէջ կը գտնուին և
ի հարկէ «վիլերնին պիտի տնկեն» երբ
տեսնեն թէ իրենց «կեսար» կուգայ: Ա-
ռաջին անգամ Թէնէտոսի մէջ իրարու
պիտի ներկայացան, որմէ յետոյ կայ-
սերական «Հօհենօլթերն» զբոսանաւը որի
մէջ կը գտնուի Վիլհէլմ-ի իր բարձրաս-
տիճան ուղեկիցներով, պիտի շարունակէ
իր յաղթական ընթացք ուղեկցութեամբ
օսմանեան նաւատորմին:

Այնպէս պիտի կարգադրեն որ հան-
դիսաւոր կերպով Կ. Պօլս մուտքը ցերեկ
ատեն լինի որպէս զի ժողովուրդը կարե-
նայ ներկայ գտնուիլ այդ գեղեցիկ տե-
սարանի և ուրախութեան աղաղակներ
արձակել երբ երեւին Ալմանիայի կայսրն
ու կայսրուհին: Կարելի է թէ ուժով
թողքեր ունեցող 15,000ի չափ Ալմանիա-
ցիներ կամ ալմանիացի Հրեայներ ուսու-
պիտի պրօսան արդեւ ձայնով և սրտանց:
«Հօհենօլթերն» զբոսանաւը խարխալ պի-
տի նեալ Տօլմա-Պաղչէի ոսկեզօծ վան-
դակապատներով մարմարեայ պալատին
առջեւ և Սուլթանը անոր սանդուխի ա-
մենէն վարի աստիճանին վրայ պիտի գայ
գլխաւորել իւր հիւրին: Այնտեղ ամենքն
ալ պիտի նստին կառքերն Նըլուզի պա-
լատն երթալու համար: Ուղեւորական
ծրագրի այս մասին վրայ մի գիտարու-
թիւն ծագած էր որ թէեւ ձեզ ծիծաղ
պիտի պատճառէ, բայց 48 ժամ շարու-
նակ բանակցութիւններին առարկայ լի-
նելով այնչափ ծանր կերպարանք առած
էր որ նոյն խօս Վիլհէլմ կայսրի ճանա-
պարհորդութիւնն ալ խնդրի առարկայ

պիտի դառնար նորէն: Առաջարկուած
ծանր խնդիրը սա էր. «Կայսրը, կայս-
րուհին և Սուլթանը մէկտեղ պիտի նըս-
տին կառքին մէջ. եթէ այդ, ո՞վ պիտի
նստի ներքին կողմի երկու մարդու նստե-
լիք տեղը:» Եւրոպայի քաղաքավարա-
կան սովորութիւնը կը պահանջէ որ կայս-
րը ու կայսրուհին նստին այնտեղ. բայց
այդ ժամանակ ի՞նչպէս կարելի է որ
հաւատարմեան պետը նստի անոնց
դէմը կառավարների ետեւի աթոռին վը-
րայ և այդպէս ներկայանայ իւր հպա-
տակներին աչքին առջեւ: Պալատին խըն-
դիր ըրած են որ Կայսրն ու Սուլթանը
քովքովի նստին, իսկ կայսրուհին նստի
դիմացի նստարանին վրայ: Վիլհէլմ Բ
հաստատապէս ընդդիմացած է այդ ա-
ռաջարկի: Նրկար բանակցութիւններ ե-
ղած են կայսերական պալատին և ալմա-
նական դեսպանատան միջեւ և վերջա-
պէս որոշուած է որ կայսրուհին իր շը-
քադիր տիկիներով (dames d'honneur)
մէկտեղ մի մասնաւոր կառքի մէջ
նստի որ հանդիսական դնացքին պիտի
առաջնորդէ: Անոր ետեւէն պիտի երթայ
Կայսրին և Սուլթանին միատեղ նստած
կառքը որ շատ հաստատապէս և երկա-
թապատ մի կառք է, 8 տարի առաջ Փա-
րիզ շինել տրուած: Չորս շքադիր տի-
կիներէ մի մասնաժողով կազմուած է
Նորին Վեհապառութեան Վիլթօրիա
կայսրուհու անձնական ծառայութեանը
համար: Այդ չորս տիկիներն են հետեւե-
ալները. Ա. Մի Թիւրք տիկին: Բ. Տի-
կին Նազալեան, Տատեան Արթին փա-
շայի աղջիկը, որ երկար տարիներէ ի վեր
պալատին մէջ նախամեծարեալ թարգ-
մանն է իգական սեռէ իշխանազն անձ-
նաւորութիւնների համար: Գ. Գառական
նախարարութեան խորհրդական Վահան
էֆէնտիի աղջիկը և Դ. Մի ալմանիացի
տիկին, Նըլուզի պալատին մեծ ախոռա-
պետ Հօպ փաշայի կինը:
(Շարունակելի)

Հաղորդակցութեան ճանապարհներ
Պարսկաստանի մէջ

Թէհրանէն կիմացունեն թէ Շահը
Չարին արած իւր խոստման համե-
մատ հրամայած է սկսիլ հաղորդակ-
ցութեան մի ճանապարհ շինելու Մէշէ-
տէն մինչեւ Ռուսական սահմանագըլ-
խին մօտերն: Հրամայած է նաեւ որ
արուեստագէտներէ մի մասնաժողով
կազմուելով քննութեան առնէ Թէհ-
րանի և Էնսէլի միջեւ շինուելիք եր-
կաթուղու ծրագիրը: Էնսէլը Կասպից
ծովի նաւահանգիստ քաղաքներէ մին
է, Բաշտի հիւսիսային-արեւմտեան
կողմը:

Վերջապէս Շահը արտօնութիւն
չնորհած է Ռուսական մի ընկերու-
թեան որ վաճառականական դրամա-
տուն հաստատէ Դալիքէթի մէջ և այդ
գրամատուն իրեն ձիւղ ալ ունենայ
Մէշէտի մէջ:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Էրզրումի, Բարբերդի, Տիարպէ-
քիւրի, Մուշի և Վանի նահանգներին
անգլիական հիւպատոս անուանուած
է Պ. Գլիֆֆորտ Լոյտ:

— Վիլհէլմէն կիմացունեն թէ Քալ-
նօքի կոմսը նոյ. 1ին Փրիւտերխսթու-
հէ պիտի գտնուի, իշխան Պիւմարքի
հետ մի կարեւոր տեսակցութիւն ու-
նենալու համար:

Երեկոյն պալատին մէջ մի շքեղ
ճաշկերոյթ տրուած է որին նախա-
գահած է նորապետի Կոստանդին
իշխանը, Թագաւորը Ֆրանսերէն լեզ-
ւով բաժակ առաջարկած է սեղա-
նակիցներէն նորապետիններին, Վիլ-
հելմ կայսրին և Սոֆի իշխանուհու
մօտ Ծերէտէրիկ կայսրուհու կենացը,
Վիլհելմ կայսրն ալ արմաներէն լեզ-
ւով բաժակ առաջարկած է Յունաս-
տանի թագաւորին, թագուհուն և
Ժողովրդեան կենաց:

Արմենիայի նախորդ թուր Տեղակալ
Բաժնին մեջ սխալմամբ գրուած է
«Փարիզի Յուրահանդէսը կը վերջանայ
հոկտ. 6ին», որ ինչպէս արդէն ինքնին
հասկնալի է, պիտի լինի «նոյեմ. 6ին»:

Ե. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՇՈՒՄՈՆԵՐԸ . —

ՄԱՐՏԵՅԼ
Հայերէն տպարան Մ. Փոքրուզաբեանի
Marseille. — Imprimerie du Midi, M. SCHICKLE
rue Vacon 50.